

TRES CÒDEXS DE PRIVILEGIS DE LA CIUTAT DE BARCELONA

Dintre del conjunt de còdexs il·lustrats, els manuscrits jurídics formen un gènere bibliogràfic amb fesomia pròpia. En els països de llengua catalana comptem amb un nombre de llibres d'ordinacions i privilegis miniaturats, als quals s'ha concedit un lloc distingit en la història de la miniatura.

L'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona posseeix quatre compilacions manuscrites de privilegis, tres de les quals tenen miniatures.¹ La més important, i ensems la més coneguda, és el *Segon Llibre verd*. Mossèn Gudiol l'esmenta en el capítol que dedica a la miniatura, en la segona part d'*Els Trescentistes*,² on, en una nota, diu textualment el que segueix: «El *Llibre verd* de l'Arxiu Municipal de Barcelona està constituït per dos cartularis, un d'ells anomenat *primitiu*, que sembla ésser el que per allà l'any 1345 fou refet i completat, addicionant-se en 1370, portant en el lloc el rètol de *Codex Antiquus Privilegiorum*. Aquest, entre els folis 44 i 199, porta algunes miniatures marginals, amb inicials sòbriament historiades... El *Segon Llibre verd* té el seu primer volum enriquit amb moltes miniatures, que semblen il·luminades dintre el segle XIV, si bé a les acaballes...» Aquesta nota de mossèn Gudiol dóna lloc a creure que el que ell considera com *Primer Llibre verd* o cartulari primitiu degué ésser addicionat vers 1345 i 1370, i que, per tant, el còdex que ens el conserva no deu ésser anterior a aquesta data.

El senyor Guillem M.ª de Brocà s'ha referit també a dos dels llibres de privilegis de Barcelona, de l'Arxiu Històric de la Ciutat:

1. En aquestes notes deixem de banda el *Llibre vermell*, la més moderna de les quatre compilacions, la qual no és miniaturada.

2. *Els Trescentistes*, segona part (Barcelona, s. a.), 274, n. 3, fig. 90.

el còdex de la compilació de Ramon Ferrer, que data, no sabem per quins motius, en 1396, i el *Segon Llibre verd*.³

Aquests dos autors, doncs, s'han referit a tres còdexs diferents, tots tres miniaturats. Les notícies vagues que en donen han originat alguna confusió en el notable estudi de J. Domínguez Bordona que precedeix el catàleg de l'exposició de miniatures, que anys endarrera celebrà a Madrid la «Sociedad de Amigos del Arte».⁴ Establir rectament la cronologia dels susdits tres còdexs és l'objecte d'aquestes notes, les quals, ensems que resolen un problema bibliogràfic, poden ésser una petita aportació a la història de la nostra miniatura.

Heus ací l'ordre de successió dels tres manuscrits :

I. *Primer Llibre verd*. — És el còdex esmentat per mossèn Gudiol en la nota més amunt transcrita. En reproduïx un facsímil en la figura 90 de la segona part d'*Els Trescentistes*. Les seves principals característiques són : Pergamí ; 330 per 250 mm. ; 16 folis preliminars numerats modernament en llapis, més 276 folis amb numeració antiga fins al foli 258 ; escriptura a tota la plana ; rúbriques vermelles ; caplletres vermelles i blaves ornamentades a la ploma ; calderons dels mateixos colors ; caplletres miniaturades o il·luminades, i orles en forma de tija als folis 49, 62, 75^v, 77^v, 88, 96, 103, 111, 115, 121, 124, 146, 166^v, 186 i 199 ; relligadura romàntica de pell verda, que justifica la denominació de *Primer Llibre verd*, amb ferros daurats i tancadors de llautó ; en el llom duu el títol : «Privilegios de la Ciudad de Barcelona.»

Aquest còdex, com permet veure la reproducció de mossèn Gudiol, pot datar-se en la primera meitat del segle XIV. La miniatura recorda la dels primers temps del gòtic, i la seva lletra, formada, sembla de la mateixa època. Aquesta és tota de la mateixa mà, excepte la dels folis preliminars 9-15 i 225^v-259^v, en lletra de forma, i la de les notes marginals del fol. 123^v, gairebé tot en blanc, i el text dels folis 205^v i 260^v-276, en minúscula, de diverses mans, del segle XIV.

3. *Els Usatges de Barcelona*, «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», V (1913-1914), 358.

4. *Sociedad Española de Amigos del Arte. Exposición de códices miniados españoles. Catálogo* (Madrid 1929), 99, 221. — Les insuficients notes de mossèn Gudiol i del senyor Brocà han estat causa que el senyor Domínguez Bordona, del *Primer Llibre verd* i de l'anomenat *Usatges de Ramon Ferrer*, en fes un sol manuscrit. En el primer indret citat el data en 1345 ; en el segon, seguint el senyor Brocà, en 1396. Aquest excellent estudi del senyor Domínguez Bordona ha estat resumit en el pròleg de *La miniatura española* (Firenze-Barcelona 1930), 2 vols.

Les lletres d'aquests darrers folis són segurament de la primera meitat del segle i poden ésser coetànies dels textos que copien, els quals no són posteriors a l'any 1343.

II. Compilació coneguda impròpiament amb el nom d'*Usatges de Ramon Ferrer*. — Pergamí ; 375 per 270 mm. ; 234 folis, la major part a dues columnes, numerats modernament en llapis ; restes de foliació antiga, que comença al foli 30, amb els *Usatges* ; rúbriques vermelles ; caplletres vermelles i blaves ornamentades a la ploma ; calderons dels mateixos colors ; titulars vermells, i caplletres miniaturades i orles als folis 30, 41 i 57 ; relligadura romàntica de pell granat, amb cantoneres, claus i tancadors de llautó, amb les armes de Barcelona, esmaltades, als plans, i en el lloc : «Ferrer, Usatges de Barcelona, 1345.» Al foli 3^v hi ha el trasllat de l'acord del Concell de Barcelona, encarregant a Ramon Ferrer una nova compiació dels privilegis de la ciutat, «attendentes quod liber privilegiorum Ciuitatis Barchinonae uocatus lo libre uert non erat plene perfectus, neque ordinatus nec correctus ut debebat». Aquest acord està datat el dia de la Circumcisó de 1345. En realitat, és de l'any següent, car els consellers que esmenta prengueren possessió de llurs càrrecs per la diada de Sant Andreu del susdit any. El *Segon Llibre verd* dóna aquesta data amb exactitud. Les constitucions insertes en el còdex que examinem arriben fins l'any 1364, per la qual cosa no pot ésser l'original d'En Ferrer. La lletra, de forma, i la miniatura són de la segona meitat del segle XIV, i no ens semblen gaire anteriors a les del *Segon Llibre verd*. En els temes decoratius de les orles i en el colorit s'endevina la influència de la miniatura dels còdexs jurídics italians, que hom remarca tan bé en el *Segon Llibre verd*.

III. *Segon Llibre verd*. — És el *Llibre verd* per antonomàsia. Quatre volums, copiats per diverses mans i en diverses èpoques ; pergamí ; 390 per 275 mm. ; relligadura de l'any 1848, de posts de fusta, recobertes de vellut verd, amb un medalló, cantoneres i tanques de metall. L'únic volum il·lustrat, és el primer ; però les seves miniatures i orles són tan nombroses i de tan alta qualitat artística, que fan d'aquest llibre una de les peces cabdals de la nostra miniatura. Les pàgines pintades corresponen als folis 4, 19, 20, 22, 25^v, 26^v, 34, 37, 49, 64^v, 68, 68^v, 70, 71, 75, 77^v, 79, 81, 82^v, 87, 87^v, 88^v, 95, 100, 102^v, 109^v, 123^v, 128, 129^v, 134, 135^v, 136, 142, 143^v, 148^v, 149^v, 204, 214^v, 239^v, 240^v, 250^v, 251, 251^v, 252^v, 262^v, 267^v, 273, 279, 298^v, 309^v, 326

i 344^v. Caplletres vermelles i blaves, amb ornamentació a la ploma, alternant amb les pintades; calderons dels mateixos colors, i rúbriques en vermell.

Ja hem fet al·lusió a la influència italiana que es manifesta en aquestes pintures, sensible, no solament en la decoració de les orles i en el color, sinó també en el dibuix d'algunes figures. Els privilegis continguts en aquest volum arriben fins al final del regnat de Pere *el Cerimoniós*. En els folis 195-197 hi ha dos privilegis de confirmació d'Alfons *el Magnànim* (1423) i de la reina Maria (1439), amb les signatures dels monarques. Això no obstant, pel seu aspecte general, creiem que el primer volum del *Segon Llibre verd* degué fer-se aproximadament en el temps del rei Martí. En tot cas és anterior als privilegis del *Magnànim* i la reina Maria, copiats, segons sembla, per una altra mà.

Tant els impròpiament denominats *Usatges de Ramon Ferrer* (II) com el primer volum del *Segon Llibre verd* (III), tenen de comú, a més d'una gran part dels textos legals que contenen, els preliminars, consistents en l'índex dels privilegis, calendari eclesiàstic, quatre capítols dels Evangelis per als juraments, crònica de pontífexs i emperadors, nombre i oficis dels cardenals, *Gesta comitum* en català, *Cronica comunia*, i forma de jurament per als dotze electors de conseller. De tots aquests textos, el *Primer Llibre verd* només conté un índex de privilegis, els quatre capítols dels Evangelis i la forma de jurament dels electors de conseller. Com sigui que d'aquest llibre encara no s'ha fet cap descripció suficient, donem a continuació un sumari del seu contingut:⁵

Fols. 8, 14, 16, de la primera foliació, i 48, 87, 95^v, 197^v - 198^v, 226^v, 232 i 260, de la segona, en blanc.

Primera foliació: Fol. 1. Calendari eclesiàstic de Barcelona.

Fol. 7. Capítols dels quatre Evangelis per als juraments.

Fol. 9. «Per tal que sapien tots los ciutadans de barchinona los privilegis de la ciutat fan los consellers aquesta memoria de que pot tot ciutadana haver traslat.» Segueix la llista dels privilegis que els ciutadans es poden fer copiar.

Fol. 15. *Forma del sacrament que deu fer cascun dels XII' elegedors dels conseyllers lo iorn de sent andreu en poder del escriua del consayll enans que enanten en la elecció.*

5. Per al contingut dels denominats *Usatges de Ramon Ferrer* i el *Segon Llibre verd*, remetem a *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y principado de Cataluña*, I, 2.ª part, 805 i 807. Ha parlat de les tres compilacions COLOLEU, *El Código de los Usajes*, 88-91.

Incipiunt consuetudines cathalo-
nie inter dominos et uasfallos tenē-
tes castra pro dñi seu alia feuda.

¶ nulla exceptio etiā exphacionis

Admirat contra
dominū requi-
rentē potestātē
ul firmamētū
¶ Do d̄ directo
mino praent
alio uasfallo

sibi dan potestatem de castro siue d̄ do-
mo quod uel quam pro eo tenuent ul
firmamentū de burget. uasfallus d̄
nō obstante aliqua exceptione. etiam
si opponatur exphacionis exceptio quod
libet istorū fuit dom̄o suo et breuiter si
dominus cum suo uasfallo litigauit
in iudicio sup re que fidelitatem requi-
rit et uasfallus dixit se fore exphaciū
ad domino de aliqua pte feudi siue d̄ ali-
qua alia re. et ideo dixit se nō tenū respo-
dere donec fuerit restitutus. In hoc casu .
uasfallus nō est audiendus aliquatenū
qm̄ contra ea que fidelitātē requirunt.
et bausia sequitur. Si contra dicat
nec admittitur aliā responsio de mo-

domino suo
uel alios pro
castri. domini
tem tunc di-
ent homines
clament et a
salus erit
cuius. nō enim
tam fuit de
uel nisi in ppe
si ipm̄ h̄t un
qm̄ quantun
tem̄o ipius
testatem dñi
bit iuxta cor
quādiu disti
tatem. Veli

Et recipie
testatem
impedimētū
tot quot fuit
dum castri
seu aliqui ne
nepossit pon
ip̄ castro ul
todes infra u
nec curet di
sic nec tūc ca
ipius castri.
castri siue du
cipient curi
q̄ aliquo im
testate no red
Et si ubi n
aliqua
fortitudo ser

Incipiunt constitutiones barcin
et etiam tenus cathalonie pacis
treugam. **S**aces et treuge dñi

lactonisi pñij regi
um unum et hu
mārum seruan
icio. ad neminem
magis q̄ ad pñia
pem pñter. nichil
q̄ tam propñi de
ter. ce. tom. ac veni pñcipis q̄ iurata
propulsare. lesu sedare. pacem stabili
et informare. informatam subditi ob
uandam tradere. ut de eo nō incongrue
dici et predicari possit. qd̄ apertius se
gnum dictum est. p̄ me reges regnat et
p̄entes scribunt iusticiam. **S**a p̄ter
ego Ilacfonius de graua rex aragonia
Comes barcin. et marchio p̄nacie.
publice ualicia totius t̄e mee cōsilio
et prouidere satagens et iuram dñm
numinis. tam ecclias q̄ religiosus p̄so
nas. cum omnibus suis rebus. n̄e p̄trea
onis p̄sidio uallare. ac p̄tuo munere
cupiens. Inno ab incarnatione dñm
m. 603. C. lxxvij. habito apud fontem
datis. na sup̄ l̄e tractu et uoluntate
cum ueniabili uirō i xpo. caracton. ar
chiep̄o apostolice sedis legato. et suffra
ganeis sup̄ omnibz magnatibus sine
laionibz t̄e mee quia unanimē om̄
bus iustitiam et equitatem iustum est. rem
um iustitiam expedire. ut in dicta u. 1. a
mea. Asalsis usq̄ adertusam. et p̄ter
cum subditi suis par et treuga iustitia
tur. et nefanda raptōm et p̄tūm
audacia extermineur. **A**ddictōm om̄

seruans. in unguo meq̄
obstantum. et meos qui
uerent iudicandi allig.

Inprimis igitur parentu
sequens exempla cum
ep̄i. et suffraganeoum eius
tam uenerabilium. in con
om̄i et eam amicia. q̄ sp̄at
ensum in loms dei intelli
p̄tūa pace. et securitate. et
q̄ nullus eas uel eam ami
na eundemq̄ ecclie mar
tuta. Inuare aut̄ iusting
nichilq̄ iure abstracte. ai
dis h̄m̄o statuta tentatōibz
q̄ cr̄istom̄ loci ep̄o uisere
caione dñm dampnū qd̄ h̄
passus ē p̄standa. **S**er
castellano sub eadem pacis
sentione constituo. ita tan
res aut̄ fines mentem eccl
uel alia maleficia congreg
rumonia. ad ep̄m i cans ep̄
fuit. et ad me sine uisulū
ratur. **E**t etiam nō uisulū
commissi sunt ementes ul
ta ecclia sequestratur. **E**
tiras quoq̄ canoniam i
min sub eadem pacis secu
tuo pena duple restitucion
eis qui eas inuadere p̄f
Ser et clericis monach.
moniales eoniq̄ res. sube
cessione n̄a auctorita
tos. nemo apprehendat. e
i iure uisulū n̄a i malef
fuit. **S**iquis maliquem:

Segona foliació: Fol. 1. Usatges de Barcelona.

Fol. 11^v. *De treugis* i altres privilegis.

Fol. 30^v. *Consuetudines Cathalonie inter dominos et uassallos*, seguides d'alguns usatges.

Fol. 49. Constitucions de cort del comte-rei Pere II.

Fol. 88. Constitucions d'Alfons II.

Fol. 123^v. En blanc. Per la mà d'un anotador: «In nomine domini amen. Incipiunt consuetudines et priuilegia specialia ciuitatis barchinonae. Primo incipit priuilegium domini Raimundi Comitis barchinonensis: De remissione quinte armate seu galearum.» Al foli següent segueixen els privilegis especials de la ciutat de Barcelona, precedits d'aquesta rúbrica: *In nomine sancte et indiuidue trinitatis patris et filii et spiritus sancti amen. Hec sunt transumpta priuilegiorum domini Jacobi dei gracia illustris Regis aragonum, Mayoricarum et valentie, Comitis barchinone et urgelli et domini montispesuli et antecessorum suorum uniuersitati ciuium barchinonensium.*

Fol. 199. *Libellus de batallia facienda.*

Fol. 203. *Sentencia laudoysmi* (1318).

Fol. 205^v. *Quod vicarius et baiulus barchinonae possunt facere gratias et lexias de juribus curiarum* (1315).

Fol. 206. Deliberacions del Consell de Cent.

Fol. 207. *Constitutiones edite per dominum Regem Jacobum in curia generali celebrata Gerunde* (1321).

Fol. 233. *Aquesta es la forma del ordonament de la ribera* (1258).

A continuació hi ha diversos privilegis i ordinacions.

Fol. 256. Corts de Montblanc (1333).

Fols. 260^v - 275. Diversos privilegis i constitucions referents a Barcelona, promulgats els anys 1342-1343.

Fol. 276. Nota en llatí comentant una màxima de Sant Bernat, d'aplicació a una consuetud de Barcelona.

PERE BOHIGAS

Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

Societat Catalana d'Estudis Històrics.